

Розділ IV

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ І КОНТЕКСТНІ ВИЯВИ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.111'373/ 81'42:821.111

Мар'яна Акішина
(Херсон)

МОТИВ ЯК ПРОВІДНЕ ПОНЯТТЯ У ДОСЛІДЖЕННІ АНГЛОМОВНОГО ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню мотивів англомовного поетичного тексту ХХІ століття. Виокремлено основні мотиви дослідження англомовного поетичного дискурсу через інтерпретацію стилістичних засобів та прийомів.

Ключові слова: мотив, дискурс, поетичний дискурс.

The article focuses on the problem of motifs in poetry. The basic motifs and mechanisms of their realization in poetic texts of the XXI century are revealed.

Key words: motif, discourse, poetic discourse.

Осмилення інформаційного простору Інтернету та телебачення дає змогу виділити коло мотивів, що складають основну тематику поетичних текстів сучасності. Інтерпретаційно-текстовий аналіз дискурсу глобалізму дозволив розподілити поетичні тексти за ключовими темами: тексти антитерористичної тематики, тексти, присвячені екологічній тематиці і тексти воєнної тематики.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення дискурсивних особливостей англомовного художнього дискурсу ХХІ століття, а саме мотивів. *Мета* статті – дослідження мотивів у поетичних текстах ХХІ століття.

Необхідність залучення поняття «мотив» у статті пов'язана з тим, що мотив розуміється як стійкий смисловий елемент художнього тексту, що повторюється у низці літературно-художніх творів [1, с. 55]. Поширившись на сферу досліджень індивідуальної творчості і, ставши актуальним аспектом сучасного літературознавчого аналізу, термін «мотив» переходить у царину вивчення світогляду і психології письменника (або навіть психології творчості, епохи). Обґрунтованість релевантності поняття «мотив» пов'язана з тим, що у поетичному дискурсі в основі кожного мотиву лежать стійкі слово-образи та лейтмотивна лексика.

Протягом минулого століття у вітчизняній теорії мотиву було розроблено чотири підходи до вивчення цього феномену: семантичний (О.М. Веселовський, О.Л. Бем, О.М. Фрейденберг), морфологічний (В.Я. Пропп, Б.І. Ярхо), дихотомічний (О.Л. Бем, А.І. Белецький), тематичний (Б.В. Томашевський, В.Б. Шкловський, О.П. Скафтимов).

У руслі нашого дослідження важливим є окреслення відмінностей між поняттями мотиву та лейтмотиву. Так, на нашу думку, ознакою лейтмотиву є обов'язкова повторюваність у межах одного і того ж поетичного тексту, натомість, ознака мотиву – його обов'язкова повторюваність за межами тексту одного поетичного твору, причому останній може виступати в функції лейтмотиву, якщо набуває характеру основного у поетичному тексті. У нашому розумінні мотив є багатошаровим утворенням, спроможним розкривати закладені у поетичному тексті приховані смисли.

Мотив та концепт проявляються в складних когнітивних структурах, накладаються або взаємодіють один з одним. Через образну низку мотивів можуть проявлятися одразу декілька концептів, і навпаки, один концепт може проявлятися одразу в декількох мотивах [4, с. 348]. Універсальні або національні концепти достатньо експліцитно проявляються через характерні мовні репрезентанти, які корелюють з мотивами поетичного тексту. Мотивна структура поетичного тексту в більшості випадків відображає його концептуально-значущі плани [6, с. 60]. Концепти задають параметри символічного та аксіологічного простору тексту, мотиви його конструюють [6, с. 61]. Не досягаючи ідейної глибини, притаманній концепту, мотив є засобом втілення та трансляції концептуальних смислів. Продуктивність конвергенції категорій концепту та мотиву в процесах інтерпретації поетичних текстів свідчить про значне смислове та ціннісне збагачення результатів концептуального аналізу.

Вищезазначені положення уможливили виділення наступних мотивів у поетичних текстах ХХІ століття:

1. *Терористичні мотиви.* Останнім часом *тема тероризму* досить часто актуалізується в зарубіжних і вітчизняних поетичних текстах. Тероризм необхідно розглядати як один із способів впливу на суспільство і на державу в цілому. Це багатофункціональна зброя, здатна дестабілізувати обстановку в країні або сприяти прийняттю певних законів для реалізації певної політики. Висвітлюючи теракти, літературні твори, поетичні, зокрема, мимоволі стають ключовим елементом в структурі комунікації між терористами і суспільством. Автори текстів антитерористичної тематики забезпечують висвітлення емотивного враження від події та пов'язаного з ним комунікативного резонансу в пропаганді та просуванні інформаційного дискурсу боротьби з міжнародним тероризмом. Сучасний тероризм відрізняється своєю непередбачуваністю і тяжкістю соціально-політичних і соціально-психологічних наслідків. Психологічний вплив тероризму на масову свідомість здійснюється через засоби масової інформації та художню літературу, зокрема поезію.

2. *Екологічні мотиви.* Факти, що становлять зміст *екологічної тематики*, з давніх часів привертала увагу людини, хоча екологія як самостійна наука сформувалася лише в ХІХ столітті. Екологічний дискурс стає об'єктом дослідження еколінгвістики, нової області мовознавства, що виникає в ХХ столітті і об'єднує екологію та лінгвістику. Метою еколінгвістичного дослідження екологічного дискурсу є вивчення ролі мови в описі актуальних проблем навколишнього світу, зв'язку між мовою і питаннями екології, відображення в мові проблем взаємодії людини з природою.

Під екологічним дискурсом слід розуміти сукупність вербальних та невербальних актів, які використовуються для вербалізації знань про оточуюче середовище з метою впливу на суспільну свідомість. Макротемою екологічного дискурсу є оточуюче середовище та суспільна думка про нього [7, с. 5], формально-змістовими одиницями – екологічні мотиви.

У світлі сучасних тенденцій, коли суспільство прагне подолати властиву ХХІ століттю парадигму мислення і сформувати глобальну екологічну свідомість, багато ключових екологічних термінів виходять за рамки вузько-спеціальної сфери вживання і набувають статус не просто термінів, а вербалізованих концептів або лінгвоконцептів. З лінгвокультурної точки зору екологічні лінгвоконцепти розглядаються як трикомпонентні утворення, що включають в себе фактуальний, ціннісний і образний елементи [5, с. 77], які утворюють концептуальну основу екологічного дискурсу. Такими основними концептами екологічного поетичного дискурсу є концепти: ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА, ТВАРИНА, ЛЮДИНА, ПРИРОДА.

3. *Воєнні мотиви.* Вивчення феномена *війни* має багатовікову традицію. Жодна велика війна в історії людства не залишалася безслідною: зіткнення, суперечки, битви описувалися і аналізувалися філософами різних часів. Теоретичні та практичні дослідження феномена війни належить до багатоаспектних і численних. Уявлення людини, що формуються в процесі концептуалізації вихідного фрагмента світу, відображають багатовіковий досвід і

знання етносу по відношенню до досліджуваного феномену і знаходять своє втілення у мові, бо саме мова служить системою зберігання, переробки і трансляції інформації і знань, фіксуючи ментальний світ етносу, його ціннісні пріоритети і культурні установки [3, с. 77].

Поетичні тексти дискурсу XXI століття містять безліч воєнних мотивів. Структурно-змістовною одиницею свідомості, що акумулює уявлення про війну та змушує читача виявляти воєнні мотиви, є концепт ВІЙНА. Як зазначалося вище до основних характеристик концепту відносяться багатовимірність, цілісність, універсальність, константність, етнокультурна маркованість і вербалізованість. На підставі таких ознак концепт ВІЙНА постає як ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є сукупність знань про феномен війни, а планом мовного вираження є сукупність мовленнєвих одиниць, які номінують і описують даний об'єкт.

Виявлені понятійні аспекти концепту ВІЙНА дозволяють вичленувати його змістовий мінімум, що містить набір суттєвих ознак феномена війни: 1) дві сторони (або більше) беруть участь (держава, люди, ідеї, компанії, принципи, інтереси, команди) у зіткненні – суб'єкти війни; 2) розбіжність, суперечки як предмет війни між сторонами і викликане ним опозиція сторін; 3) суперечлива взаємодія суб'єктів війни. У такий спосіб, прототипові уявлення про війну в англійській лінгвокультурі XXI століття зводяться до визначення даного феномена як збройного конфлікту між двома (або більше) сторонами, що обумовлюється розбіжністю або протиріччям між ними і проявляється в різних формах – від збройних зіткнень до конкуренції.

Концепт ВІЙНА, що реалізується в мові за допомогою різноманітних засобів, займає важливе місце в лінгвофілософській картині світу. Можна припустити, що війна є базовим явищем культури і може розглядатися як культурний концепт, який співвідноситься, з одного боку – з розумовими процесами людини, а з іншого боку, зі світом культури і знаходить проєкції в мові.

Аналіз поетичного дискурсу воєнної тематики засвідчив розмаїття засобів у творенні дискурсивної образності, домінантними серед яких постають метафора, метонімія та метабола.

Аналізуючи вірш Рея Гоча (Rej Goch) «*Last Supper*»: *Oh how I wish the sun could shine/ Upon this war scarred face of mine./ Instead, all day, I wait in line/ Attendant on the bullets' whine./ The sky's expression, always grim, / Confesses as the light grows dim./ There's blood, not wine, around the rim./ The cup is empty now. The hymn/ dies on my lips. The bitter cloud/ flays raw my skin and as allowed/ the flesh of all my comrades, cowed / where once they marched erect and proud./ When they carry us from the plane,/ Draped in flag, to hide the pain,/ Ask is our youths were spent in vain./ Keep on asking. Again! Again!* спостерігаємо безліч мотивів, що виокремлюються завдяки наявності лейтмотивної лексики. Так, наприклад, у рядку *I wait in line attendant on the bullets' whine* лейтмотивною лексикою є словосполучення *the bullets' whine/ свист куль*, що спонукає читача до пошуку ситуації, де саме вона може бути можливою. На нашу думку, ці лексичні одиниці актуалізують концепт ВІЙНА. Словосполучення *bullets' whine* є персоніфікованою метафорою, адже дієслово *whine* може застосовуватись по відношенню до людини – нити, вити – а власне пулі, самі по собі, вже несуть страждання. Рядки *There's blood, not wine, around the rim./ The cup is empty now. The hymn/ dies on my lips. The bitter cloud/ flays raw my skin and as allowed/ the flesh of all my comrades, cowed/ where once they marched erect and proud* описують атмосферу похорон солдат. Так, використання автором лексем *blood* та *wine* актуалізують концепти СМЕРТЬ (*blood* – символ болю та страждань) та ЖИТТЯ (*wine* – символ крові та життя). На нашу думку, вибір автора саме цих лексем не є випадковим, адже опозиція 'кров – вино' є доволі традиційною та символізує спорідненість смерті та життя як двох взаємопов'язаних понять. Словесний образ *The cup is empty now* об'єктивує концепт СМЕРТЬ, адже розуміємо номінативну одиницю *The cup* як образ життя. Слідом за Л.І. Белеховою вбачаємо у словесному поетичному образі прототипову концептуальну схему ЖИТТЯ Є ВМІСТИЛИЩЕ, в якій сутність царини джерела *ємність* як складова концепту

ВМІСТИЛИЩЕ, конкретизується через актуалізацію його внутрішньоформної концептуальної ознаки, втілюючись у слові *чаша* [2, с. 303]. Метафорична концептуальна схема набуває вигляду ЖИТТЯ Є ЄМНІСТЬ. Отже, «*The cup is empty now*» означає пусту чашу, тобто вичерпане життя – СМЕРТЬ. У цьому фрагменті поетичного твору спостерігаємо мотив смерті, який реалізується у метафорі *bullets' whine*. Саме *bullets'*/ кулі є уособленням заподіяння болі, страждань та смерті. Таким чином, виокремлюємо у вірші мотив смерті та мотив життя.

Мотив патріотичних розчарувань реалізується в метафорах *I wait in line.../ The hymn dies on my lips.../... my comrades, cowed/ where once they marched erect and proud*. Так, метафора *I wait in line attendant on the bullets' whine* уособлює псевдо-патріотичний настрій солдата, адже, на нашу думку, словосполучення *wait in line/ стояти в черзі* вжито іронічно, бо стояти в черзі за смертю не можливо. Розчарування солдата доводить наступний рядок твору *The hymn dies on my lips*, у якому описано як гімн як урочистий символ держави вмирає на губах бійця. Концепт ПАТРІОТИЗМ вербалізується в лексемах *hymn, marched, erect, proud*. Поєднання цих лексичних одиниць з номінативними одиницями з негативним значенням *dies, cowed* дозволяє виокремити мотив патріотичного розчарування.

Наступним прикладом лейтмотивної лексики, що спостерігаємо у вірші є словосполучення *draped in the flag /драповані стягом*, адже драпування труни стягом США є традиційним при похованні військових, отже словосполучення *draped in the flag* є лейтмотивною лексикою **мотиву смерті**, що сприяє виявленню концепту СМЕРТЬ.

Вивчення лінгвістичних аспектів поетичного дискурсу воєнної тематики безпосередньо пов'язане з проблемами інформаційної безпеки, особливостями проведення інформаційних та психологічних операцій. Дослідження дозволяє виявити прийоми маніпуляції свідомістю соціальних або етнічних груп, отримати нові знання про лінгвістичні інструментарії інформаційних воєн, нові знання з проблем «мова і свідомість», «мова та ідеологія».

У річищі нашого дослідження поетичний дискурс вивчається за мотивною організацією. Обґрунтованість релевантності поняття «мотив» пов'язана з тим, що у поетичному дискурсі в основі кожного мотиву лежать стійкі слова-образи та лейтмотивна лексика. На основі мотиваційного аналізу розподіляємо поетичний дискурс ХХІ століття за таким домінантними мотивами: антитерористичні, екологічні мотиви та мотиви війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова К.М. Основные идейные сюжетно-образные мотивы в литературе Новой Англии XVII веков. Становление традиций в литературе США : дис. ... доктора филол. наук: 10.01.03 / К.М. Баранова. – Москва, 2011. – 358 с.
2. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04/ Л.І. Белехова. – К., 2002 – 476 с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая: перевод с английского, ответственный редактор М. А. Кронгауз, вступительная статья Е. В. Падучевой – М. : Русские словари, 1996. – 412 с.
4. Гулідова І.С. Пареміологічний простір американської поезії ХХ століття: досвід семантико-концептуальної класифікації / І.С. Гулідова // Наук. вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика. – 2005. – Вип. II. – С. 345 – 351.
5. Карасик В.И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. трудов. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75 – 80.
6. Костина-Кассанелли О.С. Концепт и мотив: междисциплинарная соотнесенность понятий / О.С. Костина-Кассанелли // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1048. Сер. : Філологія. – Вип. 67. – С. 59 – 63.
7. Розмаріца І.О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови): Автореф. дис. ... канд. филол. наук / І.О. Розмаріца – К., 2004. – 21 с.